

تقنین شریعت در منظومه
حقوق اساسی جمهوری اسلامی ایران؛
مبانی و راهکارها

نویسنده:

محسن ابوالحسنی، علی فتاحی زعفرندی

www.ketab.ir

سرشناسه	:	ابوالحسنی، محسن، ۱۳۷۰ -
عنوان و نام پدیدآور	:	تقنین شریعت در منظومه حقوق اساسی جمهوری اسلامی ایران؛ مبانی و راهکارها/ نویسنده محسن ابوالحسنی، علی فتاحی زفرقندی.
مشخصات نشر	:	تهران: پژوهاک عدالت، ۱۳۹۵.
مشخصات ظاهری	:	۱۹۸ص: ۱۴/۵×۲۱/۵س.م.
وضعیت فهرست نویسی	:	فیا
یادداشت	:	کتابنامه.
موضوع	:	قانونگذاری (فقه)
موضوع	:	Iran -- Legislation (Islamic law)
موضوع	:	ایران -- قانون اساسی (فقه)
موضوع	:	Iran -- Constitutions (Islamic law)
موضوع	:	ایران -- سیاست و حکومت -- قرن ۱۴
موضوع	:	Iran -- Politics and government -- 20th century
شناسه افزوده	:	فتاحی زفرقندی، علی، ۱۳۶۹ -
رده بندی کنگره	:	۳۱۲.۳۱۶ : ۹۵۲۰ : ۷۱۲ الف /
رده بندی دیویی	:	۳۲ : ۲۹۷
شماره کتابشناسی ملی	:	۴۳۳۹۳۸۰

عنوان: تقنین شریعت در منظومه قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران؛ مبانی و راهکارها

مؤلف: محسن ابوالحسنی، علی فتاحی زفرقندی

ناشر: انتشارات پژوهاک عدالت

نوبت چاپ: اول / تابستان ۱۳۹۵

شابک: ۴-۹۶۴۷۶-۹۷۸-۹۷۸-۶۰۰

قیمت: ۱۲۰۰۰۰ ریال

کلیه حقوق این کتاب برای انتشارات پژوهاک عدالت محفوظ می‌باشد. هیچ شخص حقیقی یا حقوقی حق چاپ و نشر تمام یا بخشی از این اثر را اعم از چاپ، فتوکپی ندارد و متخلفین به موجب بند ۵ ماده ۲ قانون حمایت از ناشرین، تحت پیگرد قانونی قرار می‌گیرد.

۱	مقدمه
۷	فصل اول: مفهوم قانون در اندیشه اسلامی
۹	گفتار اول: مفهوم قانون و ضرورت وجود آن در دوران معاصر
۱۶	گفتار دوم: مفهوم قانون و نهاد قانون‌گذار در اندیشه اسلامی
۲۳	فصل دوم: امکان‌سنجی تقنین شریعت در حکومت‌های معاصر
۲۷	گفتار اول: مفهوم شریعت
۳۰	گفتار دوم: مفهوم تقنین شریعت
۳۲	گفتار سوم: ادله و پیش‌فرض‌های مخالفان تقنین شریعت
۳۲	مبحث اول: ابطال ادله مخالفین تقنین شریعت
۳۲	۱. محدودسازی شریعت
۳۴	۲. حذف باب اجتهاد حکمی شدن آن
۳۵	۳. تغییر نظام آموزشی و پژوهشی در نتیجه تغییر شبکه تولید مفهوم
۳۵	۴. خطر ترویج اسلام منهای روحانیت
۳۷	مبحث دوم: پیش‌فرض‌های مخالفین تقنین شریعت
۳۷	۱. ولایت فقها
۳۸	۲. وضعیت شرع در دایره اباحت
۳۹	۳. جامعیت و شمول دین
۴۰	گفتار دوم: ادله و پاسخ‌های موافقان تقنین شریعت
۴۱	مبحث اول: پاسخ‌هایی به ادله مخالفان تقنین شریعت
۴۱	۱. محدودسازی شریعت یا برتری شریعت؟
۴۷	۲. تعطیلی اجتهاد و یا پویایی آن؟
۴۹	۳. جلوگیری از تغییر شبکه تولید مفهوم با یگانگی حول محور شریعت
۵۱	۴. لزوم مراجعه به روحانیت با تقنین شریعت
۵۱	مبحث دوم: ادله موافقان تقنین شریعت

۵۲	۱. اجرایی سازی شریعت
۵۲	۲. عدالت اجتماعی
۵۳	۳. ایجاد نظم شرعی
۵۴	۴. دستور شارع مقدس به اقامه دین
۵۷	فصل سوم: نظام قانون گذاری در اندیشه اسلام
۵۹	گفتار اول: مرحله جعل و تشریح احکام
۶۰	گفتار دوم: مرحله تبیین و تفسیر احکام
۶۲	گفتار سوم: مرحله استنباط احکام
۶۴	گفتار چهارم: مرحله ایامه دینی
۶۷	فصل چهارم: قانون و قانون گذاری در جمهوری اسلامی ایران
۶۹	گفتار اول: روند قانون گذاری مبتنی بر قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران
۷۲	گفتار دوم: جایگاه اجتهاد در تصویب قوانین مجلس شورای اسلامی
۷۲	مبحث اول: اجتهاد تبیینی
۷۳	مبحث دوم: اجتهاد تطبیقی
۷۴	مبحث سوم: اجتهاد تنظیمی
	فصل پنجم: سیاست های کلی نظام، راهکار ارتقای نظام قانون گذاری در
۷۹	جمهوری اسلامی ایران
۸۲	گفتار اول: مفهوم سیاست های کلی نظام
۸۵	گفتار دوم: جایگاه سیاست های کلی نظام در نظام حقوقی ایران
۸۷	مبحث اول: جایگاه سیاست های کلی نظام در سلسله مراتب هنجارهای حقوقی
۸۹	مبحث دوم: الزامی و یا غیر الزامی بودن اجرای سیاست های کلی نظام
۹۳	گفتار سوم: ظرفیت سازی سیاست های کلی در اصلاح قوانین
۱۰۱	پیوست: متن سیاست های کلی نظام ابلاغی مقام معظم رهبری
۱۹۵	فهرست منابع

نهضت مردم ایران به رهبری امام خمینی (ره) علیه حکومت ظالم پهلوی به منظور استقرار حکومت اسلامی و مبتنی بر اعتقاد به آموزه‌های شریعت اسلام و حاکمیت کامل قوانین الهی در عرصه‌های فردی و اجتماعی صورت پذیرفت و منجر به پیروزی انقلاب اسلامی در سال ۱۳۵۷ گردید.

پس از پیروزی انقلاب و استقرار نظام جمهوری اسلامی ایران با رأی مثبت بیش از ۹۸ درصد کسانی که در انتخابات حق رأی داشتند؛ به علت اهمیت و حساسیت آن دوره، بیش از هر چیز نیازمندی کشور به ایجاد ساختارها و نهادهای حقوقی، به منظور ساماندهی امور عمومی و اداری حکومت متناسب با اهداف حکومت اسلامی احساس می‌شد. بنابراین با بحرانی پس از انقلاب اتمام یابد و روال امور در جریان عادی خود قرار گیرد. امام خمینی (ره) به عنوان رهبر انقلاب اسلامی، در تدبیری هوشمندانه نگارش متن قانون اساسی را بر عهده‌ی خبرگانی قرار دادند که با رأی ملت برگزیده می‌شدند؛ و خبرگان مناسب‌الت نیز که اکثریت آنان را فقها تشکیل می‌دادند، با توجه به شرایط حساس کشور نیاز فوری به تصویب قانون اساسی از یکسو و پایه‌های اعتقادی مردم در تشکیل حکومت اسلامی و خواسته‌ی آنان مبنی بر ایجاد نظامی مبتنی بر آموزه‌های شریعت اسلام در سوی دیگر؛ با نگاهی به ساختارهای موجود در جوامع سیاسی گوناگون که مبتنی بر تجربات بشری در عرصه‌ی حکومت‌داری شکل گرفته بود و اعمال اصلاحات بومی و دینی نسبت به این تجربات و حذف مغایرت‌های آن با آموزه‌های اسلامی، قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران را به نگارش درآوردند.

در نتیجه، هرچند نظام برآمده از قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران مغایرتی با شریعت اسلام نداشت اما بسیاری از ساختارها و نهادهای مذکور در قانون اساسی منبعث و برآمده‌ی از آن نیز نبود. اکنون پس از گذشت بیش از سی و پنج سال از

تصویب قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران و نمایان شدن نقاط ضعف و قوت آن، آنچه بیش از پیش دارای اهمیت است، طراحی سیر حرکت از نظام موجود به سمت نظام مطلوب برآمده از شریعت اسلام و نظام‌سازی اسلامی در جهت انطباق هر چه بیشتر ساختارهای حکومت اسلامی با آموزه‌های اسلامی است. مقام معظم رهبری با طرح این موضوع تحت عنوان پیری و جوانی نظام جمهوری اسلامی ایران بیان می‌دارند: «یک سؤال این است که مسئله‌ی پیری و جوانی نظام چگونه قابل تحلیل است؟ هر موجود زنده‌ای دوران جوانی‌ای دارد، دوران پیری‌ای دارد. وضع نظام اسلامی در این زمینه چیست و چگونه خواهد شد؟ آیا نظام اسلامی پیر خواهد شد؟ غرسه خواهد شد؟ از کار افتاده خواهد شد؟ برای اینکه چنین وضعی پیش نیاید، آیا راهی وجود دارد؟ اگر یک وقتی چنین حالتی پیش آمد، آیا علاجی برای آن متصور است و وجود دارد؟»^۱ سپس ایشان در مقام پاسخ‌گویی به سؤالات فوق با تفکیک میان نوسازی آرمان و نوسازی نظامات حکومتی می‌فرمایند: «اولاً نوسازی نظام ممکن است، اما به معنای تحلیلی نظر در آرمان‌ها نیست؛ زیرا این آرمان‌ها فطری است. دوم، نوسازی به معنای تغییر نظامات، تغییر سازوکارها، تغییر سیاست‌ها، عملی است، ممکن است، در مواردی هم لازم است. مع از تحجر است؛ متتها باید بر طبق اصول باشد. نکته‌ی سوم هم همین است که این تغییر باید بر اساس اصول باشد. پس آرمان‌ها که شاکله‌ی کلی نظام از آن‌ها الهام می‌گردد باید تغییر نیست. نظام جمهوری اسلامی یک چنین نظامی است. با این نگاه، نظام رسوده‌بشو نیست،

۱. لازم به ذکر است که قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران در سال ۱۳۶۸ مورد بازنگری قرار گرفت و علی‌رغم اصلاحات انجام‌شده اما بسیاری از نهادها و ساختارهای مذکور در آن بدون تغییر باقی ماند.

۲. خامنه‌ای، سید علی، بیانات در دیدار دانشجویان کرمانشاه، ۱۳۹۰/۷/۲۴.

متجربشو نیست، از راه بازمانده نیست و نخواهد شد؛ همیشه می‌تواند جوان باقی بماند.^۱

یکی از ساختارهای مذکور در قانون اساسی که بازخوانی آن بر اساس اندیشه‌ی اسلامی و مطالعه‌ی آن در نظام حقوقی جمهوری اسلامی ایران ضروری به نظر می‌رسد، نهاد تقنین به‌عنوان یکی از مهم‌ترین قوای حکومتی است. بر این اساس موضوع اصلی نوشتار حاضر نسبت سنجی میان وضعیت نظام تقنینی موجود در جمهوری اسلامی ایران با نظام تقنینی مطلوب و برآمده از شریعت اسلام است. از این رهگذر این پژوهش به بررسی راهکارهای اصلاح نظام قانون‌گذاری موجود و حرکت به سمت نظام قانون‌گذاری مطلوب خواهد پرداخت. به بیان دیگر سؤال‌های اصلی این نوشتار عبارتند از: رسد عادات قرار دارد که: مفهوم قانون در اندیشه اسلامی و اندیشه معاصر دارای چه ویژگی‌هایی هستند و چه نسبتی میان آن‌ها برقرار است؟ آیا تقنین شریعت به معنای قانون اساسی و اوزین شرعی امکان‌پذیر است و چه ادله‌ای در مخالفت و موافقت با آن در اندیشه‌مندان وجود دارد؟ با توجه به ویژگی‌های خاص قانون و شریعت در هر دو نظام اسلامی، نظام قانون‌گذاری در اندیشه اسلامی بر چه مبنایی استوار است؟ و این نظام در حکومت جمهوری اسلامی ایران بر چه پایه‌ای استوار شده است؟ و در نهایت به‌منظور برآورد از نظام موجود به نظام مطلوب قانون‌گذاری اسلامی، چه راهکاری قابل استفاده است؟

اولین گام در جهت پاسخ‌گویی به سؤال اصلی پژوهش، درک دقیق‌تری از ویژگی‌های نظام مطلوب در اندیشه‌ی اسلامی است. به عبارت دیگر ابتدا باید مفهوم قانون و جایگاه آن در اندیشه اسلامی، نهاد صالح برای قانون‌گذاری و ساز و کار استخراج قوانین در این اندیشه مورد مطالعه قرار گیرد. سپس باید ویژگی‌های نظام فعلی قانون‌گذاری بر اساس قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران و رویه‌های موجود

۱. خامنه‌ای، سید علی، بیانات در دیدار دانشجویان کرمانشاه، ۱۳۹۰/۷/۲۴

مورد مطالعه قرار گیرد و پس از تحلیل هر یک از ساختارهای مطلوب و موجود قانون‌گذاری، راهکارهای اصلاح نظام قانون‌گذاری در چهارچوب قانون اساسی جمهوری اسلامی، متناسب با نهاد قانون‌گذاری برآمده از شریعت طراحی گردد. بر این مبنا ابتدا به بررسی مفهوم قانون و ضرورت آن در یک نظام اجتماعی پرداخته و پس از آن مفهوم و نهاد قانون‌گذار در اندیشه‌ی اسلامی را مطالعه خواهیم نمود؛ سپس روند قانون‌گذاری در نظام حقوقی جمهوری اسلامی ایران را بیان و در پایان به بررسی نحوه‌ی ظرفیت‌سازی سیاست‌های کلی نظام به‌عنوان یکی از راهکارهای موجود در راستای اصلاح نظام قانون‌گذاری خواهیم پرداخت.